

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 8, Jan.- June. 2023

پارکھ
تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2023ء، مسلسل شمارہ 15

☆ ڈاکٹر حنا خان، سدرہ سوزانہ یونس

DEPICTION OF VILLAGE LIFE IN THE STORIES OF ALI ANWAR AHMAD

علی انور احمد دیاں کہانیاں وچ پنڈت ووسیب

Abstract

The story tons great value in Punjabi language and literate Because of stories, Punjabi has not only become acceptable, but also we get the chance to know the different characters base in our culture. The events and incidents of life are presented through different characters in any story. We come to know the culture and traditions of any society in this way. Either any incident of life or the role in life of any character is highlighted in the story. The story is called short story because when the people had not the time to read long and long stories. The stories were presented to the people, so that the people may satisfy their craze of reading and the time may also not waste. As far as the stories of Ali Anwar Ahmad are concerned, the characters of his stories are universal. They are suffering from

☆ اسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی، لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی، لاہور
☆ لیکچرار پنجابی، گورنمنٹ اسلامیہ گریجویٹ کالج ریلوے روڈ، لاہور

human complexes. There are evils somewhere and on the other land the victory of goodness our evil has learn presented so we can call the stories of Ali Anwar Ahmad, the stories of our own homes. He has presented village culture very beautifully. That is his ability and excellence. He has presented his stories in unique style.

Keywords: Universal, suffering, Incidents, Stories, Village

انسان جذبیاں تے احساساں نوں مڈھ توں کسے نہ کسے شکل وچ بیان کرن دا آہر کردار رہیا۔ جتھوں تیکر پنجابی داسمبندھ اے تاں پنجابی بولی وچ لکھیاں کہانیاں دو جیاں بولیاں دی برابری کردیاں وکھالی دیندیاں نیں۔ اوہناں وچ سیاسی، وسیبی تے معاشی حالات نوں موضوع بنایا گیا۔ افسانہ اوس نکی کہانی نوں آکھیا جاندا اے جیہڑی گھٹو گھٹ ویلے وچ پڑھی جاسکے۔ ایہدے وچ حیاتی دے کسے اک کچھ دا ویروا کیتا جاندا اے۔ کہانی افسانے دی نوں شکل اے۔ ایہدی گھڑت نوں بہتا چر نہیں ہويا۔ گھٹ ودھ ہرزبان دے لکھاریاں کہانیاں لکھیاں۔ کہانیاں راہیں اوہناں انسانی حیاتی نوں جت نہ تے لکھن والے کول ویلا اے پئی اوہ لمیاں کہانیاں لکھے تے نہ پڑھن والے کول ویلا کہ لمیاں کہانیاں پڑھ سکے۔ کہانی لوکاں سامنے پڑھن والے دا چاء پورا کرن لئی پیش کیتی جاندی اے تا کے ویلے دی بچت ہو جاوے۔ افسانہ اجیہی کہانی یاں قصہ اے۔ جیہدے وچ کردار فرضی ہوندے نیں۔ ”وڈی پنجابی لغت“ وچ کہانی دے معنے انج درج نیں:

”افسانہ: (ف۔ مذکر) ۱۔ قصہ، کہانی، حال، وردتا، ۲۔ ادب وچ اجیہا

خیالی قصہ جیہدے کردار فرضی ہوں“۔ (1)

کہانی کدی سدھی پدھری نہیں ہوندی اے۔ ایہہ کہانی کاردی گھڑت ہوندی اے حیاتی وچ رہت بہت تے واقعے کدی وی انج نہیں ہوندے جیویں کہانیاں بنا سنوار کے لکھدے نیں اوہ خام مواد وچوں چونویں پکھاں نوں کڈھدا اے اوہنوں انج پیش کردا اے پئی پڑھ کے لگدا اے کہ قصہ انج ای ہوئے گا جد کہ انج ہو یا نہیں ہوند اے ایس نوں کہانیاں کردا

کمال آکھیا جاندا اے کہانی پڑھ کے سامنے جیوندی جاگدی مورت آجاندی اے۔ ایس لئی کہانی لکھن داکم سدھا پدھرا نہیں بڑا گنجد ارہوند اے۔ ”پنجابی افسانے تے ڈرامہ“ وچ Rateliff دے وچاراں نوں انج بیان بیان کیتا اے:

”مختصر افسانہ سدھی پدھری کہانی نہیں سگوں اک اجیہی فنی تخلیق اے جس

وچ فنکار دارادہ تے دانائی وی شامل ہوندی اے“۔ (2)

علی انور احمد اجوکی پنجابی کہانی پکھوں اہم ناں اے۔ اوہناں پنجابی زبان (ماں بولی) وچ کہانیاں راہیں اُچا مقام حاصل کیتا۔ علی انور احمد ہوراں دا اصل ناں محمد انور تے قلمی ناں علی انور احمد اے۔ اوہناں دا تعلق قصور دے پنڈ چاہل کہنہ نال اے۔ جتھے اوہناں دا جنم 20 اپریل 1963ء نوں ہويا۔ احمد ہوریں نرے پینڈ و وسیب دیاں کہانیاں لکھدے اوہ پنڈ دے رہن والے سن تے پینڈ و وسیب دیاں کہانیاں لکھن وچ ای سکھ محسوس کردے نیں۔ علی انور ہوراں نثر تے شاعری دونوں وچ طبع آزمائی کیتی اوہناں دیاں لکھتاں دی کل تعداد یاراں (11) اے۔ جیہدے وچ اک شعری مجموعہ، اک ناول تے نو کہانی پراگے نیں۔ اکھ سمندر ہوئی (سعی پراگا)، شکارن (ناول)، کہانی پراگے انسان تے سپ، اپنے بلد دا بیچ، فرشتیاں دا پنڈ، شیشا تے حمام، منگتیاں دی وستی، انھے کھوہ دے قیدی، وکدے وکاندے لوک، بے سوادی رات، تند تند میلی چادر۔ اوہناں نوں ڈھاہاں اوارڈ اوہناں دیاں کہانیاں دی کتاب ”تند تند میلی چادر“ اُتے ملیا۔ اوہناں دی ہر کتاب مقبول ہوئی اے۔ پنجاب دی رہتل دا حقیقی رنگ پنڈاں وچ اے۔ پنڈ تہذیب توں ڈور تے فطرت دے نیرے نیں۔ جے کسے فطرت دا ڈونگھا مشاہدہ کرنا ہووے تاں اوہنوں پنڈاں دا رُخ کرنا پیندا اے کیوں جے رہتل دے رنگ پنڈاں وچ سب توں ودھ دسدے نیں۔ پنجابی کہانیاں وچ پینڈ و وسیب مڈھلی حیثیت رکھدا اے۔ پنڈاں دی حیاتی وچ سادگی ہوندی اے۔ رہن والے لوک وی سادے تے سچے ہوندے نیں جو کجھ سوچدے نیں آکھدے نیں کہ جو کجھ اوہ ویکھدے نیں اوہنوں سچ من لیندے نیں۔ اوہناں دے دلاں وچ فریب یاں چال بازی نہیں ہوندی۔ پنجابی کہانی کاراں وچ افضل رندھاوا، سلیم خان گمی تے اقبال صلاح الدین دیاں لکھتاں وچ پینڈ و وسیب تھیں تھیں وکھالی دسد اے۔ ایس ریت نوں علی انور احمد ہوراں برقرار رکھیا تے اگے ٹوریا۔ اوہناں دیاں ساریاں لکھتاں پینڈ و وسیب نال جڑیاں نیں۔ مڈھلا کارن ایہہ کہ اوہ پنڈ تھیں دے جم پل نیں۔ اوہناں نوں اپنے وسیب نال انتاں دا پیار اے۔ اوہناں ایہہ پیار لکھتاں راہیں وکھایا۔ اوہناں دیاں کہانیاں

ثبوت نہیں پئی اوہناں آلے دوالے دی وسوں نوں مڈھ رکھ کے بڈورتی نوں اوہدے وچ لکھیا۔

علی انور احمد ہوراں کہانیاں وچ وسیب دی سماجی حیاتی دی جیہڑی شکل دکھائی۔ اوہ کسے ہور کول نہیں لکھدی تے نہ ای ایہہوں ایس طرح دکھاسکد اے۔ پنڈ و وسیب دے نال نال ہنڈاں دے ہور مسئلیاں نوں بڑی مہارت تے سوہنے ڈھنگ نال پیش کردتا تاں جے مسئلیاں توں جانو ہو یا جاسکیے۔ کہانیاں وچ پنڈاں دیاں زنانیاں دے مسئلیاں تے اوہناں دے کردار اتے کھل کے چانن پایا اے۔ نال ای اوہوں دے سماجی تے سیاسی مسئلیاں، تعلیم دی گھاٹ دے کارناں تے توہم پرستی ورگے مسئلیاں نوں وی انور احمد ہوراں اپنیاں کہانیاں دا موضوع بنایا اے۔

اوہناں کہانیاں وچ زنانی دے کردار نوں سوہنے ڈھبوں تے باریکی نال اگھیر یا اے۔ مرد لکھاری ہون دے باوجود اوہناں دا زنانی دی نفسیات نوں جانچنا ذکر جوگ اے۔ اوہناں سماج وچ ہر رشتے نال بدھی زنانی نوں دکھایا اے۔ بھاریاں اوہ ماں اے، دھی اے بھین اے، نوہہ اے یاں ہمسائی، مامی پھوپھی تے تائی۔ اوہناں ساریاں دی نفسیات نوں کھول کے رکھ دتا کیوں جے اوہناں کول زنانیاں واسطے جیہڑا وسیب سی اوہ تھے زنانی آزاد نہیں سی اوہ گھٹن دا شکار تے حق واسطے لڑ رہی اے۔ ایس لئی اوہناں زنانی دے کردار دے دکھو دکھ پکھاں نوں بیان کرن دی کوشش کیتی تے اوہناں خوب نبھایا وی۔ زنانی نوں ہمیشہ مرد واسطے قربان کیتا جاندا اے اوہنوں مرد دیاں کیتیاں دی سزاوی ملدی اے۔ انور ہوراں اپنے پراگے ”اپنے بلد دا پیچ“ وچ لکھی کہانی ”جھل تے ٹالھیاں“ وچ لکھدے نیں:

”عورت اوہ ٹالھی اے جیہڑی ہمیشہ دی اگ وچ سڑدی اے۔ اسیں مرد

ہمیشہ اپنیاں کیتیاں دی سزا عورت نوں دیندے آئے آں“۔ (3)

علی ہوراں موجب زنانیاں بیری وانگوں ہوندیاں نیں جیہڑیاں مایاں دے گھر پلداں نیں جووان ہوندیاں نیں، پر جتا چراہہ اپنے مایاں، وراثاں دے گھر اوہناں دی نظر تے حفاظت وچ رہندیاں نیں کسے دی جرات نہیں ہوندی پئی اوہناں ول کوئی اکھ چک کے وی دیکھ سکے، جدوں بیری یاں (زنانیاں) اوہوں پٹ کے کسے ہور دے ویہڑے لا دتیاں جانداں تاں اوہناں دی قدر قیمت راہ وچ اگی بیری وانگوں ہو جانداں جیہڑی ہر کوئی بھیرے اکھ نال ویکھدا اوہنوں وٹا مارن دی پوری کوشش وی کردا اے۔ کیوں جے اوس ویلے اوہناں دے سرتوں اوہناں دے وراثاں دا ہتھ اٹھ چکیا ہوندا اے۔ انور ہوریں ”اپنے بلد دا پیچ“، ”بیری“ وچ لکھدے نیں:

”کڑیاں دی بیریاں ہوندیاں نہیں تے جدوں تک اوہ اپنے راکھیاں،
اپنے وارثاں دے گھراں وچ رہندیاں نہیں، اوہناں نوں ستے خیراں
ہوندیاں نہیں“۔ (4)

اوہناں زنانیاں دی نفسیات نوں اُگھیر یا اوہ بالکل سچ تے واجب سی۔ زنانی بھائیاں جیویں دی ہووے اوہ
کدی وی اپنے مرداں کسے ہور زنانی نال گل کرنا تے دور ویکھنا وی پسند نہیں کردی جے کتے اوہ ایہہ نظارہ ویکھ لوے تاں
ایس گل دا غصہ اپنے مرداں تے بھرویوں طور تے لاہندی بھائیوں بعد وچ کٹ کھا کے بہہ جائے، زنانی کدی اپنے مرد
نوں کسے ہور نال ویکھنا یاں سوچنا برداشت نہیں کردی۔ ایہہ گل کڑیاں دے ذہن وچ ٹڈھ توں ای بٹھادتی جاندی اے
ایس پاروں زنانی نفسیاتی طور تے مردوں اپنے توں ودھ طاقتور سمجھدی اے تے زنانی نفسیاتی طور تے اپنے آپ نوں
مار لیندی اے۔ علی انور احمد ہوراں زنانی دی نفسیات نوں پراگے ”شیشا تے حمام“ وچ شامل کہانی ”کسے نوں ضدے
نہیں چڑھائی دا“ وچ انج وچیا اے:

”بڑا ہمدرد بند اے۔ بگائیاں زنانیاں نوں اپنی گرم چادر دہندا اے۔ کدی
ساڈے ول تاں نہیں ویکھیا سو کہ اسیں سردیاں وچ کیہ پایا اے تے
اوہنوں کسے پیار نال آکھیا سو ”تسیں جنا چراتھے او چادر لے لو“ اوہنے
میری چیر لائی“۔ (5)

علی انور احمد ہوراں زنانی اُتے ہوون والے ظلماں تے اوس نال بے رحم سلوک ورتن والیاں نوں موضوع بنایا۔
ویاہ مگروں طلاق دے مسئلے، کھسم مرن مگروں زنانی بیوہ ہون دا دکھ سارے سماج دیاں گلاں اچھے جیسے کردار نہیں
جیہڑے زنانی نوں انسان نہیں سگوں کھڈونا سمجھدے نیں، ایہدے باوجود ہر گل وچ زنانی نوں قصور وار سمجھیا جاند اے۔
معاشرے وچ زنانی تے مردوں سماجی لحاظ نال وکھو کھ کردتا اے کیوں جے اوہ دونوں نوں اکوجیہا مقام نہیں دیندا۔ انور
ہوراں ایسے سماج دی گل کیتی جتھے زنانیاں نال جانوراں والا سلوک کیتا جاند اے۔ علی انور احمد ہوراں پنڈاں تھاواں
دے اک ہور وڈے مسئلے نوں بیان کیتا۔ انور ہوراں دسیا پئی پنڈاں تھاواں وچ زنانیاں جیہڑیاں نس جاندیاں نیں
اوہناں نوں قتل کرن دی تھاں اوہناں دانک وڈھن دی ریت وی سماج دی کہانی اے، پر مردوی اوہدوں تیک زنانی نوں

نہیں نسا سکا اجدتیک زنائی آپ جرات نہ دیوے۔ پراگے ”انسان تے سپ“ وچ شامل کہانی ”بوڑا“ وچ درج اے:

”کوئی وی مرد کسے وی عورت نوں نسا کے نہیں لے جاسکا۔ ایہہ اصل وچ

عورت ہوندی اے جیہڑی مردنوں کڈھ کے لجاندی اے“۔ (6)

زنائیاں دی تعلیمی گھاٹ پاروں گھریلو تشدد دا شکار ہورہیاں نیں۔ جیہدے کارن اوہ اپنے حق توں محروم ہونیاں پھردیاں نیں۔ کسے مذہب نے زنائی نوں مارنا کٹنایاں اوہدے تے تشدد کرن دی اجازت نہیں دتی فیروسی سماج وچ تشدد جاری اے۔ علی انور احمد ہوراں زنائیاں بارے بہت کجھ لکھیا اوہناں زنائی نوں زنائی دا ویری وی دکھایا جدوں اوہ اک دوجے دیاں دشمن ہوندیاں نیں تاں سارے رشتے بھل جاندیاں نیں۔ جیویں علی انور احمد ہوراں پراگے ”تند تند میلی چادر“ وچ شامل کہانی وچ انج جا نکاری دتی اے:

”ہن ایہہ تاں ہونئیں سکد اسس اپنی نونہہ نوں اٹ دا جواب پتھر نال نہ

دیوے۔ ایہہ بیٹھی سس کدے برداشت نہیں کر سکدی نونہہ اگے اوہدی

پیڑھی ہر جائے اوہنوں کدے گوارا نہیں“۔ (7)

پنڈتھاں دے اک ہور ایسے نوں بیان کیتا جتھے زنائیاں نوں جائیداد تے وراثت وچ کوئی حصہ نہیں دتا جاندا سگنوں اوہناں کولوں اوہناں دا حق کھولیا جاندا اے ”تند تند میلی چادر“ وچ شامل کہانی ”شرعیعت“ وچ ایس مسئلے نوں سوہنے ڈھنگ نال بیان کیتا گیا اے بھر جائیداد واسطے جیوندیاں بھیناں نوں مار دیندے نیں تاں جے اوہناں نوں جائیداد وچوں کوئی پیسہ نہ دینا پوئے۔ مولوی صاحب سمجھاندے نیں پئی شریعت مطابق حصہ دینا ضروری اے۔ لکھدے نیں:

”مسلمانوں! اپنیاں خاہشاں دے مگر لگ کے اللہ دی ہدایت توں ڈور نہ ہو

جاؤ۔ بھیناں دا جنا حصہ بند اے ہسی خشی دیو ایہو شریعت اے“۔ (8)

علی انور احمد ہوراں سماج دی ناکامی دا وڈا کارن تعلیمی گھاٹ پاروں بے روزگاری دا سامنا کرن نوں قرار دتا اے۔ ایہہ مسئلہ تو ماں دی ترقی دے راہ دی وڈی اوکڑا اے۔ جے تعلیم حاصل کروی لیتی جائے تے ایہدے باوجود اوہناں دا حق نہیں دتا جاندا وچ مثبت سوچ نوں ابھرانا برا اوکھا کم اے لوک سماج دے اصولاں توں باغی ہو جانداں نیں جس پاروں سماجی نظام ہل کے رہ جاندا اے نکلڑے ماڑیاں نوں نشانہ بناوندے نیں۔ اوہناں اے تے ظلم کردے نیں

جیہڑا اوہناں نوں سہنا پیندا اے۔ اوہ مونہوں کجھ نہیں بولدے پر دلوں بددعاواں ضرور دیندے۔ علی انور احمد ہوراں کہانی وچ اچھے پنڈ نوں دکھایا جتھے لوک اپنی اپنی حکومت وچ خوش نیں۔ ہر پاسے امن شانتی اے۔ سارے لوکی اپنیاں ذمہ داریاں پوریاں کردے نیں اوہناں نوں ذحق ملدا اے۔ ریاست اندر ریاست بنا کے ریاستی دہشتگری نوں ہوادین والا مخصوص طبقہ وجود وچ آچکیا اے۔ مذہب داسہارا لے کے مفاد لتا جاندا اے۔ انور ہوراں اپنے پراگے ”فرشتیاں دا پنڈ“ وچ کہانی ”فرشتیاں دا پنڈ“ وچ لکھیا:

”حکومت دی گل ہور اے ایس بارے اوہناں ایہہ کاڈھ کڈھی ہوئی کہ ایہہ حکومت چونکہ اسلامی حکومت نہیں اے ایس لئی ایس حکومت دے بنائے ہوئے قنونان تے عمل کرنا اوہناں اُتے فرض نہیں اے۔ ایسے پاروں اوہ بجلی چوری، ٹیکس چوری، پانی چوری وغیرہ نوں جائز قرار دیندے نیں۔“ (10)

انور ہوراں جتھے وڈیاں واسطے ہر لحاظ نال کہانیاں نیں او تھے ای اوہناں اپنا اک پورا پراگے ”انھے کھوہ دے قیدی بالاں واسطے لکھیا۔ کہانیاں دلچسپ نیں بالاں دے نال نال وڈے وی پڑھ سکدے نیں ایس پراگے وچ شامل ہر کہانی وچ کوئی نہ کوئی سبق ضرور اے۔ ایس پراگے وچ آل دوالے دے پاتراں نوں شامل کیتا۔ ایس توں اڈ اوہناں بلی، کتا، چوہا، ککڑ، چڑے تے سپ ورگے جنوراں نال کہانی جوڑ کے بالاں نوں جیون جین دا دل دے۔ ایہدے نال سچ بولن دا وی درس دتا اے حالات بھانویں کیسے ہوون ہمیشہ سچ ای بولنا چاہیدا اے۔ اپنے پراگے ”انھے کھوہ دے قیدی وچ کہانی ”ہمیشہ سچ بولو“ وچ درج اے:

”تھاڈے جھر کن دی وجھاتوں میں ڈر گیا ساں کہ تسیں مینوں مارو گے پر جدوں میرے جھوٹھ بولن دی وجھاتوں تسیں سارے لڑن لگ پئے تاں میں سوچیا کہ ایہدے نالوں ساڈے پورے ٹبر نوں آپس وچ لڑا دتا“۔ (10)

علی انور احمد اکیویں صدی دے پنجابی کہانیاں کاراں وچ اگھر کے ساڈے سامنے آئے نیں جیہڑے تکلینکی تے سماجی سوچ بوجھ نال پنجابی کہانی نوں نویاں منزلاں ول لیجان دے دسدے نیں۔ بھانویں اوہناں کول محدود دنیا اے،

پراوہ دنیا لامحدود نون متاثر کیتیاں بغیر نہیں رہ سکی۔ انسان دے چنگے بھڑے ہر رویے نون بیان کرن پاروں علی انور احمد ہوریں اک بے رحم حقیقت نگار دے طور تے سامنے آئے۔ کیوں جے اوہ حیاتی نون ہر زاویے نال نہ صرف ویکھدے سکوں بیان کرن لگیاں ذراوی نہیں ہچکچاندے۔

علی انور احمد دی کہانی کاری دا جائزہ لین مگروں آکھیا جاسکد اے پئی اوہناں دیاں کہانیاں دا اہم موضوع زنانی رہی اے۔ اوہناں زنانی دے دکھاں درداں تے مسئلیاں نون پیش کیتا اے۔ جیہڑے اوہدیاں نفسیاتی کمزوریاں تون پھٹدے نیں یاں اوہ دکھ نیں جیہڑے اوہدی جھولی وچ پاد تے جاندے نیں حقیقت نگار وانگنوں سارے مسئلے بیان کیتے۔ اوہناں کول زنانی دی نفسیات دا ڈونگھا مطالعہ اے ایہہ کہانیاں مقصدی تے اصلاحی کہانیاں نیں۔ جیہڑیاں ادب وچ اچی تھان دسدیاں نیں۔

حوالے

- 1- اقبال صلاح الدین (مرتب)، (ء)، وڈی پنجابی لغت، لاہور، عزیز پبلشرز، ص 109
- 2- قدر آفاتی، (1973ء)، پنجابی افسانی تے ڈرامہ، لاہور، عزیز بکڈ پو، ص 21
- 3- علی انور احمد، (2002ء)، انسان تے سپ، لاہور، ایم ایس اشتیاق پرنٹرز لاہور، ص 34
- 4- علی انور احمد، (2003ء)، اپنے بلد دا بیچ، پاکستان: لاہور، ایم ایس اشتیاق پرنٹرز لاہور، ص 72
- 5- علی انور احمد، (2006ء)، فرشتیاں دا پنڈ، لاہور، ایم ایس اشتیاق پرنٹرز لاہور، ص 81
- 6- علی انور احمد، (2007ء)، شیشا تے حمام، لاہور، ایم ایس اشتیاق پرنٹرز لاہور، ص 63
- 7- علی انور احمد، (2012ء)، منگتیاں دی وستی، پاکستان: لاہور، ریحان بلال پرنٹرز لاہور، ص 21
- 8- علی انور احمد، (2013ء)، انھے کھوہ دے قیدی، پاکستان: لاہور، ایم ایس اشتیاق پرنٹرز لاہور، ص 10
- 9- علی انور احمد، (2014ء)، وکدے وکاندے لوک، پاکستان: لاہور، اکرم پریس لاہور، ص 69
- 10- علی انور احمد، (2016ء)، تند تند میلی چادر، پاکستان: لاہور، اکرم پریس لاہور، ص 16